

A. S. PUŞKİN'İN 18. YÜZYIL RUSYA TARİHİ ÜZERİNE NOTLARI

Çeviri: İsmail SERDAR

Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı, i.serdar.35@hotmail.com Orcid: 0000-0002-5015-6666

Çev: Serdar, İsmail. "A. S. Puşkin'in 18. Yüzyıl Rusya Tarihi Üzerine Notları (Çeviri)" idil, 92 (2022 Nisan): s. 619-624.

doi: 10.7816/idil-11-92-13

ÖZ

19. yüzyılın ilk çeyreği gerek dünyada gerek Rusya'da romantizm ile tarihselciliğin öne çıktığı bir süreçtir. Özellikle Rusya'da yaşanan sosyo-politik gelişmeler tarihsel düşünceye ciddi ivme kazandırmıştır. Avrupa'daki siyasi gelişmeler, Fransız Devrimi'nin getirdiği özgürlükçü-ulusalci fikirler, tüm Avrupa'ya yayılan Napolyon Savaşları; diğer yandan Rusya içinde yaşanan taht kavgaları, reformlar, batılılaşma hareketleri, 1812 Vatan Savaşı, 1825 Dekabrist hareket tarihin ve tarih felsefesinin gelişmesinde son derece etkili olmuştur. Söz konusu dönemin birçok yazarı gibi Aleksandr Sergeyeviç Puşkin de (1799-1837) sanatının ilk dönemlerinden itibaren tarihle ilgilenmiştir. Puşkin'in, kimisi tamamlanmamış birçok tarihsel denemesi vardır: 18. yüzyıl Rus tarihi, Pugaçev İsyanı, Batı Avrupa tarihi, Fransız Devrimi, Kafkaslar, Sibiryası gibi... Puşkin söz konusu tarihsel çalışmalarının yanı sıra, tarihsel öğelerden esinlenerek *Boris Godunov*, *Yüzbaşının Kızı* gibi tarih temalı sanatsal eserler de vermiştir. Tarihsel çalışmaları arasından özellikle Pugaçev İsyanı ile Romanovlar döneminin tarihi üzerine çalışmaları dikkat çekicidir. "İleride Büyük Petro ile III. Petro'ya kadar onun soyundan gelenlerin hayatlarını yazma isteğimi gerçekleştireceğim" dediği ve 1822'de yazmaya başladığı, çevirisini verdiğimiz bu tarihsel çalışmada II. Katerina'nın serfleştirme politikası ve yönetimi açıkça hievedilmiştir. Rus edebiyatının büyük ozanı Puşkin'in, 18. yüzyıl Rusya tarihine dair görüşlerini içeren söz konusu notlarını, Rusça aslından çevirisiyle sunuyoruz.

Anahtar Kelimeler: A. S. Puşkin, Rusya Tarihi, 18. yüzyıl

Makale Bilgisi:

Geliş: 11 Ocak 2022

Düzeltilme: 24 Şubat 2022

Kabul: 8 Mart 2022

I. Petro'nun ölümünden sonra, bu güçlü adam tarafından tatbik edilen faaliyetler¹, dönüşüme uğrayan devlette çok büyük ölçüde devam etti. Eski düzene dair şeylerle olan bağ sonsuza dek koparıldı; eskiye ait anılar azar azar kayboldu. Sakalını ve Rus kaftanını sürekli koruyan halk, artık kazandıkları zaferle memnun ve traşlı-Alman tarzı yaşamlarındaki boyarlarına kayıtsızca bakıyordu. Avrupai etkiyle yetişen yeni nesil, an be an aydınlanmanın getirilerine alışmaktaydı. Siviller ve askeri memurlar giderek çoğaldı; o dönemde önem arz yabancılar, aynı haklardan faydalandılar; skolastik dogmatizm ise kayda değer olmayan etkisini sürdürdü. Milli yetenekler sıkça görülmeye başlandı ve cömertçe ödüllendirildi. Kuzeyli devin önemsiz mirasçıları, batıl bir yaklaşımla onun azametinin parıltısıyla şaşkın, yeni bir ilham olmadan ona dair her şeyi taklit ettiler.² Böylece, devletin faaliyetleri kendi eğitimlerinden de yükseğe ulaştı ve kendiliğinden bir refah ortaya çıktı, bununla birlikte sarayda asyalı cehalet hala vardı.³

I. Petro aydınlanmanın doğal sonucu olan, halkın özgürlüğünden korkmuyordu, çünkü kendi gücüne güveniyor ve belki Napolyon'dan da fazla hümanizmi küçümsüyordu.⁴

Petro'dan sonra aristokrasi defalarca otokrasiyi sınırlamaya girişti; neyse ki, hükümdarların kurnazlığı, onların hırsı üzerinde başarılı oldu da yönetimin yapısı bozulmadan kaldı. Bu, bizi feodalizm canavarından kurtardı ve halkın varlığı, soyluların sonsuz şerrinden ayrılmadı. Eğer Dolgoruki'nin ve diğerlerinin gurur verici planları gerçekleşseydi, o zaman serf sahipleri ellerindeki güçlü haklarla, serfliğin kaldırılmasına engel olacak ya da hepten bu ihtimali yok edeceklerdi, soyluların sayısını sınırlayacak ve diğer sınıfların mevki sahibi olmalarını ve devlet onuru kazanmalarını engelleyeceklerdi. Rusya'daki kökleşmiş köleliği ancak şiddetli bir şok yok edebilir; şimdi ise siyasi özgürlüğümüz, köylüleri özgür bırakmaya muktedir değildir, en iyi dileğimiz tüm ülkenin kötülük karşısında birleşmesidir ve sağlam, barışçıl bir birliktelik, bizi, Avrupa'nın aydınlanmış halkları arasına koyacaktır. Aristokrasinin despotizmle başarısız mücadelesinin anıtları, III. Petro'nun yalnızca *Soyluların Bağımsızlığına Dair* [O volnosti dvoryan] iki buyruğu ile kaldı, daha adil olmak gerekirse, bu buyruklardan dolayı daha çok utanmaları gereken atalarımız, bunlarla oldukça gururlandılar.

II. Yekaterina'nın hükümdarlığı politik ve ahlaki yönüyle Rusya üzerinde yeni ve güçlü bir etkiye sahipti. Birkaç isyancının komplosu ile tahta geçtikten sonra, bu komplocuları halkın aleyhine zenginleştirdi ve soyluluğumuzu huzursuz ederek aşağıladı. Hükmetmek, eğer insan ruhunun zayıflığını bilip, bunu kullanmaksa, o zaman Yekaterina, gelecek kuşakların hayretini hak ediyor demektir. Görkemi onu kör etti, nezaketi büyüledi, cömertliği de onu bağladı. Bu, oldukça şevhet düşkününü kurnaz kadın taht meşruiyetini sağlamlaştırdı. Yöneticilerinin ahlaksızlıklarına alışkın olan halk arasında cılız bir söylenti yayarak, devletin üst düzey yöneticileri arasındaki adi çekişmeyi körükledi, çünkü devletin ikinci büyük mevkisine ulaşmak için ne akıl ne liyakat ne de yetenek gerekiyordu. Birçok gözdesi ve birçok da seçilmişti vardı; ama onun gözdelilerinin uzun listesinde yer alan ve gelecek nesiller tarafından mahkûm edilecek olan tuhaf Potemkin adı, bizzat tarihin eliyle gösterilecektir. Bu

¹ Reform hareketleri kastediliyor (çevirmenin notu)

² Petro'dan sonraki hükümdarlar kastediliyor. (ç.n.)

³ Okuma yazma bilmeyen I. Yekaterina'nın, eli kanlı cani Biron'un ve şevhet düşkününü Yelizaveta'nın saltanatına kanıttır. (Yazarın notu)

⁴ Tarih, onun genel kölelik anlayışını ortaya koyar. Dağılan Prens Dolgoruki'nin emri ve Prut kıyılarından gelen mektup, aristokrat hükümdarın sıradışı ruhuna büyük bir onur getirdi; yine de tüm durum, ayırım gözetmeksizin sopsasının önünde eşitti. Her şey titriyor, her şey sessizce itaat ediyordu. (y.n.)

şahış, Yekaterina'nın bazı askeri zaferlerini de paylaşıyor, çünkü Karadeniz'i ve her ne kadar sonuçsuz olsa da, Türkiye'nin kuzeyindeki parlak başarıyı ona borçluyuz.⁵

Ezilen İsveç ve parçalanmış Polonya⁶, işte Yekaterina'nın, Rus halkının teveccühüne mazhar olan büyük başarıları. Ama zamanla, tarih onun saltanatının, ahlak üzerindeki etkisini değerlendirecek, nezaket ve hoşgörü maskesi altındaki despotizminin acımasız eylemlerini, valilerin baskısı altındaki halkı, aşıkları tarafından yağmalanan hazineyi ortaya koyacak, ekonomi politikasındaki önemli yanlışları, adaletin zayıflığını, kendi yüzyılının filozoflarıyla olan iğrenç maskaralığını gösterecektir, işte o zaman, aldatılmış Voltaire'in sesi, onun görkemli anısını, Rusya'nın lanetinden koruyamayacak.

Böylelikle Yekaterina'nın soyluluk ruhunu⁷ nasıl alçalttığını görüyoruz. Bu işte gözdeleri ona şevkle yardım ediyordu. Prenslerimiz ve boyarlarımız tarafından cömertçe vurulan vurgunları da hatırlamaya değer, Potemkin'in görkemli makbuzu⁸, bir devlet kurumu tarafından günümüze kadar korunmuştur ve Kont Zubov'un maymunu, Prens Kutuzov'un kahve kutusu vs. vs.

Yekaterina, gözdelerinin hilelerini ve vurgunlarını biliyor ama susuyordu. Bu zaaftan cesaret alan gözdeler, açgözlülüklerinin sınırını bilmiyordu ve geçici çalışanların en uzak akrabaları bile kısa saltanatlarının tadını hırsıyla çıkardılar. Bundan böyle devasa araziler tamamen yabancı isimlere geçti ve üst sınıfta tam anlamıyla onur ve dürüstlük yoksunluğu vardı. Şansölyeden kayıt memuruna kadar, her şey çalındı ve her şey rüşvete döndü. Ahlaksız İmparatoriçe, devletini işte böyle yozlaştırdı.

Yekaterina, kölelik statüsünü (daha doğrusu, adını) kaldırdı ve devlete bağlı yaklaşık bir milyon köylüyü de (yani özgür çiftçiler) dağıttı ve Ukrayna ile Polonya eyaletlerini serfleştirdi. Yekaterina işkenceyi yok etti, ancak gizli istihbarat teşkilatı kendisinin patriarkal yönetimi altında gelişti; Yekaterina aydınlanma sevdalısıydı, ama daha ilk ışıklarını saçan Novikov, Şeşkovski'nin⁹ eli ile ölene kadar kalacağı zindana atıldı. Radışçev Sibirya'ya sürüldü; Knyajinin de kırbaç altında öldü, korktuğu Fonvizin ise büyük ünü olmasaydı, aynı kaderi paylaşacaktı.

Yekaterina, kendi iktidar aşkı ve devrinin keyfini sürmek için ruhban sınıfını kurban ederek, onları açıkça sürdü. Kiliseyi, hükümetten bağımsızlığından mahrum ederek ve gelirlerini sınırlayarak halkın aydınlanmasına güçlü bir darbe indirdi. Papazlar tam bir tükenişe vardı. Birçok köyün papaza ihtiyacı vardı. Devlete ihtiyaç duyan bu yoksul ve cahil insanlar, küçümseniyor ve en küçük bir önemli mevkiye gelme fırsatı ellerinden alınıyordu. Halkımız arasındaki, ruhban sınıfa saygısızlık ve milli dine kayıtsızlık, işte bundan kaynaklanır; Rusların batıl inançlı sayılması boşuna değildir: belki de hiçbir yerde olmadığı kadar, sıradan halkımız arasında kilise ile ilgili alaycı sözler duyabilirsiniz. Yazık! Çünkü Yunan inancı¹⁰, bizi diğer herkesten ayırarak, bize özel milli karakterimizi verir.

Ruhban sınıfın etkisi, Roma-Katolik topraklarında ne kadar kötüyse, Rusya'da bir o kadar faydalıdır. Orada, Papa, baş olarak kabul edilip, sivil kanunlardan bağımsız, özel bir toplum teşekkül etmiştir ve batıl inançlar her zaman, aydınlanmanın önünde bir engel olmuştur. Aksine biz, diğer tüm durumlarda olduğu gibi, dinin

⁵ Sonuçsuzdur, çünkü Türkiye ile Rusya arasındaki gerçek sınır Tuna olmalıdır. Yekaterina, Fransız Devrimi başlangıcında, Avrupa bizim askeri girişimimize aktif bir tepki veremeyecek iken ve bitkin Türkiye bize bu konuda karşı koyamayacak iken neden bu önemli planı yerine getirmedir? Bu, bizi gelecekteki sıkıntılardan kurtarırdı. (y.n.)

⁶ Polonya II. Yekaterina döneminde önce parçalanmış sonra da büyük bir kısmı Rusya'ya ilhak edilmişti. (ç.n.)

⁷ Dönemin aristokrasisi kastediliyor. (ç.n.)

⁸ Potemkin bir defasında yaverini hazineye 100.000 Ruble alması için gönderdi. Memurlar böyle büyük bir tutarı, yazılı evrak olmadan vermeye cesaret edemedi. Bunun üzerine Potemkin bizatihi kendi eliyle yazar: E... M... veriniz... (y.n.)

⁹ Nazik Yekaterina'nın ev cellatı. (y.n.)

¹⁰ Rusların Ortodoks inancını Yunanlardan almış olmasına atfen söyleniyor. (ç.n.)

kutsallığı ile korunan tek otoriteye bağlıyız¹¹, ki o, her daim halk ile hükümdar arasında, insan ile tanrı arasında olduğu gibi bir aracı olmuştur. Biz, tarihimizin rahiplerine ve sonra da aydınlanmaya borçluyuz. Yekaterina tüm bunları biliyordu ve kendine özgü bir görüşü vardı.

Çağdaş yabancı yazarlar Yekaterina'yı övgü yağmuruna tutmuştu; bu oldukça doğal; onlar Yekaterina'yı sadece Voltaire ile yazışmalarından ve ziyaretine izin verdiği diğerlerinin hikayelerinden biliyorlardı.

Elçilerimizin, oynadıkları son derece ahlaka mugayir farslar, Avrupa'da etkisini gösterdi; Nakaz¹² her yerde ve her dilde okunuyordu. Nakaz, onu, Titus ve Trajan ile bir tutmaya yeterliydi, ancak insan, bu iki yüzlü Nakaz'ı tekrar okuyunca haklı olarak öfkelenmeden edemiyordu. Gerçeği bilmeyen ve bilemeyecek olan Ferneyle filozofların¹³ taçlı ve etekli Tartuffe'u övmeleri mazur görülebilir, ancak Rus yazarların alçaklığı benim için anlaşılır bir şey değildir.

Pavel'in saltanatı ise bir şeyi kanıtıyor: tıpkı Aydınlanma zamanında olduğu gibi, bir Kaligula doğabilirdi. Otokrasinin Rus savunucuları buna karşı çıkarlar ve Madame De Staël'in ünlü şakasını öne sürerler: "Rusyada hükümet, boğularak hafifletilmiş bir despotizmdir¹⁴". (6 Ağustos 1822)

NOTLAR¹⁵

Bu el yazmaları 2 Ağustos 1822 tarihlidir ve Kişinev'de yazılmıştır. Görülüyor ki, bu notlar, Puşkin'in 1825 sonrasında yaktığı otobiyografik notlarına giriş mahiyetindedir. Bu parça ise, Puşkin'in henüz Kişinev'deyken bir nüshasını verdiği N. S. Alekseyev'de bulunduğundan dolayı korunabilmiştir.

1- Prens Dolgoruki

Prens Yakov Fedorovich Dolgoruki

2- Prut Kıyılarından Mektup

Prut kıyılarından gelen bu mektup, 10 Temmuz 1711 tarihinde I. Petro tarafından, kendisi Prut kıyılarında ordusuyla Türkler tarafından kuşatıldığında kendisi tarafından yazıldığı düşünülen bir efsane ile ilgilidir. Bu mektupta, tutsak düşmesi durumunda, "kendisinin Çar ve hükümdar olarak tanınmamasını ve bu konuda kendi emri dahi olsa hiçbir şeyin kullanılmamasının gerekli olduğu" yazılıydı ve devamında ise, eğer ölürse ve kesin ölüm haberi ulaşırsa "ailesinden en değerli olanının mirasçısı" seçilmesi ekliydi. Puşkin bu mektubu "İnfaz Edilen Askerin Oğlu" (Sın koznennogo strelets) adlı bitmemiş bir hikâyede kullanmayı düşünmüştür.

3- Dolgoruki'nin Düşünceleri

Prens Dolgoruki, Vasili Lukiç, Aleksey Grigoreviç ve onun kardeşlerinin düşünceleri, aristokratik bir anayasa ve hükümet başkanlığındaki bir yüksek komite ile otokrasiyi sınırlama girişimidir. Girişim, Anna Ioannovna'nın 1730 yılında tahta çıkmasıyla imzaladığı "Şartlar" [Uslovii] adı ile ifade edilmiştir. "Şartlar" Anna'nın orta sınıf soylular ile karşıtlığı dolayısıyla ortadan kaldırıldı ve Dolgoruki sürgüne gönderilerek mülküne el konuldu. "Şartlar" İsveç anayasası modeline göre, ancak ulusal temsiliyet olmaksızın yazılmıştır.

¹¹ Otokrasi kastediliyor. (ç.n.)

¹² II. Yekaterina tarafından 14 Aralık 1766 yılında yayımlanan bir dizi yasama emirleridir. (ç.n.)

¹³ Dönemin Fransız filozofları kastediliyor. (ç.n.)

¹⁴ Rusya'da, yular ile sınırlandırılmış otokrasi yönetimi vardır. (y.n.). Orijinal metinde Fransızcadır: "En Russie le gouvernement est despotisme mitigé par la strangulation." (ç.n.)

¹⁵ Söz konusu notlar, Rus yayıncı tarafından yazılmıştır.

4- Zubov

Prens Platon Aleksandroviç Zubov. Maymunu hakkında çağdaşları tarafından çok sayıda hikaye korunmuştur.

5- Kahve Kutusu

M. İ. Kutuzov 1794 yılında İstanbul'dan döndüğünde P. Zubov kendisi için bir Türk kahvesi hazırlamasını rica ederek bir sabah kendisine Türk kahvesi ile uğramasını istedi. Kutuzov 1812 yılında prens olmuştur.

6- Yekaterina Kölelik Adını Yok Ediyor...

Bu cümle, II. Yekaterina'nın 15 Şubat 1786 tarihli olan, imza için kendisine gönderilecek evraklarda "köle" kelimesinin kullanılmamasını ve bundan böyle kendisi için de "alçakgönüllü" veya "itaatkâr" kelimelerinin kullanılmasını emreden buyruğunu ifade etmektedir.

7- Knyajinin Kırbaç Altında Can Verdi...

İddiaya göre dramaturg Y. B. Knyajinin'in (1742-1791) yazdığı *Vadim* adlı trajedinin sorgulamasında gizli teşkilat tarafından işkence edilerek öldürüldüğü efsanesi yayılmıştır.

8- Madame De Stael'in Şakası

Madame De Stael "10 Yıllık Sürgün" kitabında Rusya'daki saray darbelerini ifade ederken şöyle demiştir: "Bu despotik yönetimlerde tek sınır, despotu öldürmek, soyluluk ünvanlarını ortadan kaldırmak ve insanların aklına görev bilincini yüklemektir." Puşkin, Madame De Stael'in bu sözlerini özgür bir şekilde kullanmıştır.

Kaynaklar

Puşkin, A. S. "Zametki po Russkoy istorii XVIII v. // Puşkin A. S. Polnoye sobraniye soçineniy: V 10 t." — Leningr: L.: Nauka.. otd-niye, 1977—1979.

Tomaşevskiy, B. "Puşkin: Materialy k monografii (1824—1837)." [V 2 kn.] / Otv. red. V. G. Bazanov; AN SSSR. In-t rus. lit. (Pushk. dom). Izd-vo AN SSSR, 1956—1961.

A. S. PUSHKIN'S NOTES ON HISTORY OF RUSSIA (18th CENTURY)

Translation: İsmail SERDAR

ABSTRACT

The first quarter of the 19th century was a process in which romanticism and historicism came to the fore both in the world and in Russia. Especially the socio-political developments in Russia have given a serious impetus to historical thought. Political developments in Europe, libertarian-nationalist ideas brought by the French Revolution, Napoleonic Wars that spread all over Europe; on the other hand, the throne struggles in Russia, reforms, westernization movements, the 1812 Homeland War, the 1825 Dekabrist movement have been extremely influential in the development of history and philosophy of history. Like many writers of the this period, Alexander Sergeyeovich Pushkin (1799-1837) was interested in history from the very first periods of his art, as well. Pushkin worked on many historical essays, some of which are incomplete: 18th century Russian history, Pugachev Revolt, Western European history, French Revolution, Caucasus, Siberia... In addition to his historical studies, Pushkin was inspired by historical elements such as *Boris Godunov*, *The Captain's Daughter*. He also produced historical-themed artistic works. Among his historical works, his works on the history of the Pugachev Revolt and the period of Romanovs of Russia are particularly noteworthy. In his historical work dating 1822 and about which he said "In the future, I will fulfill my wish to write the lives of Peter the Great and his descendants up to Peter III", Catherinian Era's policy and administration of serfing was openly satirized. We present the aforementioned notes of Pushkin, the great poet of Russian literature, containing his views on the history of Russia in the 18th century, with a translation from the Russian original.

Keywords: A. S. Pushkin, History of Russia, 18th Century